

FRANC FEJDIGA se je rodil 1. 1925 v Kočevju. Kot tekstilnega delavca ga je tam zatekla vojna. Vključil se je v narodnoosvobodilno gibanje, bil zato trikrat zaprt in 1. 1942 odšel v partizane. Po vojni je ostal v JLA do 1. 1964, ko se je iz zdravstvenih razlogov upokojil kot podpolkovnik in se nastanil v Mostah. Tu se je dve leti kasneje zaposlil pri Naši skupnosti in jo osem let urejal.

Že tedaj je pisal ne samo članke zanj, marveč se je oglašal v več revijah in časopisih tudi s črticami. Zasnovan ima tudi daljši prozni tekst.

S črtico, ki jo objavljamo, se svojstveno priključuje L. Zupancu in B. Žužku, slikarjema umirajoče generacije Sela in Most. Ker simboličen je njen naslov.

KLJUBOVANJE

Zgodaj zjutraj se je njegova zvenjena postava prikazala na vratih sajaste barake, v kateri je sameval. Tudi sam je bil sajast in prekaljen. Modrikast dim se je skozi špranje sukljal na plano in kot rahla meglica lezel naokoli.

Najprej se je prekrizal, ker mu je usoda namenila še dan življenja, pogledal v jasno nebo in se s kablo v desnici počasi napolnil za zelenico. Iztrebke je vedno zlival na isto mesto, zato je tam rasla bujna trava. Nekaj časa je nepremično stal in prisluškoval. Na uho mu je prihajal odmev trdega koraka po pločniku, zato se je urno umaknil nazaj v svoje zaplankano bivališče. Izogibal se je srečanj z ljudmi.

Razmajan, sajast stol je priknal k vratom in skozi reže s prptimi očmi opazoval jutranjo zarjo. Utujen pogled mu je obvisel na razsvetljeni stolpnici in drsel od zgoraj navzdol. Visoko pri vrhu je ljubko dekle v čipkasti oranžni spalni srajci merilo korake. Nekoliko nižje je ženska pripravljala zajtrk, še malo nižje se je plečat možak bil in še nižje je bilo slišati šumeči slap vode, ki je bruhal v straniščno školjko.

Sredi zelenice je dolani stala njegova bajta in zraven nje hlev. Kako prijetno je bilo vonjati kravjake in konjske fige! Sedaj pa mu strupeni bencinski hlapci uničujejo pljuča.

V nekaj dneh so zobati buldožerji razlomili in razjedali stoletno zidovje. Vse so zravnali z zemljo. Nato so zapele motorne žage, se zažle v kostonje, kot bi z nožem zarezal v sir in bajta je izgnila. On je ostal. Hoteli so ga spraviti tja gor visoko v osmo nadstropje. Upri se je.

— Raje ostanem na tleh, saj dolgo ne bom več fličil zemlje, je besedoval.

Dan za dnem in od zore do mraka je lazil po gradbišču, zbiral planke, lepenko in pločevino. Zraven stolpnice se je našlaš postavil srajčemu gnezdu podobno kdilbo.

Napada ga hud kašelj, že dva dni in dve noči ni zaužil nič toplega. In vročina ga daje. Kuha ga, že in peče. Sluti, da ne bo več dolga.

V baraki je pozimi mrz, poleti mrgoli v njej bolh in ščurkov. V prekaljene deske so se zavlekle stenice. Strop in stene so sajasti, notranjost je temačna in pusta — grozljiva. Ni pa nikogar nad njim razen modrega neba in vamo stopa po ilovnatih tleh, ki segajo v neskončnost.

Soseska je urejena po natančno določenih medlih, načrtovana, zazidana, popločena, zabetonirana, samo okoli njegove barake in v njej vlada nered. Teh nekaj kvadratnih metrov zemlje je njegov svet: samo Hrastar se giblje v njem.

Zopet ga je načel hud kašelj. V umazano cunjjo je izpljuval nekaj kapljic krvi. Začetek konca!

Njegovo bedno življenje se vsaj navidezno ravna po starih, utečenih koleznikih. Vsi predmeti v kolibi delujejo toplo, domače. Tudi zamaščena, po urinu smrdeča preprela slamnjaka, umazana, obdčena posoda in zarjavel gašperček, pa zacinjeno vedro za vodo in zakrpana od moljev razžrta kamižola in zasmrajena kibla in vlažna, ilovnata tla.

Tam gori na osmem bi ga še hitreje pobralo. Počutil bi se kakor smjak v kletki, ujet med železno balkonsko ograjo in hodnik.

Zanj pomeni v baraki hamletovsko življenje!

Samo da ne bi bilo tega nadležnega kašlja, bolezni, samote!

Sit je že socialnih delavcev. Nenehno lazijo okoli njegovega svetišča, nekaj zapisujejo in motijo njegov duševni mir. Nadležni so in napadalni kot breclji v poletni pripeki. Za vsako ceno bi ga radi spravili med svoje na Bokalce. Pa se jim ne da. Bolje mu je tu in tako kljubuje in plava proti toku, dokler bo zmogel, saj dolgo tako ne bo. Čuti, da mu naglo pešajo moči in če je vztrajal tu od mladih nog, bo še do konca življenja.

Zopet kašelj in nikogar ni noter. Zdi se mu, da hodijo ljudje z okamenelimi srci tod mimo. Samo grozijo mu kar naprej. Slonijo na balkonskih ograjah in s prsti kažejo na barako. Stikajo glave in se škodoželjno režijo. Eni ga grajajo, drugi trdijo da je vsega usmiljenja vreden; še bolj dorečeni so tisti, ki pravijo: Prav mu bodi, naj trpi, saj se je sam zavestno predal samoti.

Ob šestih se je mimo barake na kolesu pripeljal novi raznašalec časopisov. Soseska mu je neznana, zato jo je treba raziskati. Skoz špranje je pokukal noter. Radovednost ga je gnala naprej in vstopil je:

— Dobro jutro, stric, videti je, da ste bdehni in potrebni pomoči! Besede so zadele v polno. Milo se mu je storilo. Najraje bi zajokal. S kretinjo je dal mladeniču znamenje, naj pride bliže. Vzel je njegovo roko med svoje dlani, jo stiskal, božal. Neizmerno je bil srečen.

— Toplega stiska rok pogrešam, sinko, bolj kot škodelico tople juhe.

— Stric, popoldne se zopet oglašim. Sedaj se mi mudi, je še slišal in že je sloka postava izginila.

Napadel ga je hud kašelj. Zopet kri. Kmalu bo rešen. Potem ne bo nikomur več v nadlego. Zadovoljni bodo ljudje iz soseske. Očitajo mu, da jim dela sramoto.

Točno ob sedmih se je na zelenici pojavila gospa s svojo čmo, nakodrano pudlico. Razvajeno živalco je peljala na jutranji sprehod. Ščene je vohljalo in mokrilo okoli barake, medtem pa je gospa od daleč budno spremljala vsak gib svoje ljubljene.

On pa je vihtel po zraku oglodano kost, jo molil skozi prptata vrata na plano in nestrpno čakal, kdaj bo psica smuknila noter. Ko je gospa uvidela, da je za njeno ljubljeno skušnjava le prehuda, jo je nežno poklicala k sebi.

— Pridi, ljubica. Oh, že spet vohljaš tam okrog, ti packa, kdo te bo vedno pral.

Vnovič mu je spodletelo. Še živali ne sme pobožati. Jezno je zalučal kost v planke, da je zabobnelo. Zarobantil je:

— Bo že bolje, če ne prej, ko me bo pobralo.

Tudi tigrastega muca ni na spregled. Vsako jutro se muza tod okoli, danes pa ...

Posilil ga je hud kašelj, močno je hropel.

Ob desetih je na zelenici jutranjo roso zamenjala razigrana mladost. Tedaj ga je nenadoma obšla grozljiva slutnja, da morda ne bo preživel dneva.

Obmil se je na desni bok. Skoz špranje je sončni žarek zarisal v notranjost bleščečo ravno črto, v kateri je mrgolelo delcev prahu. Pramen ščemeče svetlobe mu je obisjal žolti, zgubani obraz, da je rahlo zanižal. Otroški ninarja ga je vabil ven, na zelenico. Dhteče, betežno telo nemočno leži na pogradu in priprto oko šklji skoz režo. Mlada trava je načičkana z rumenimi cvetovi regrata. Staro se umika mlademu. Zakon rojevanja in umiranja. Do pasu gola, kot dren zdrava in razgreta mlada telesa z gladko kožo se podijo po travi z žogo. Skušja se dvigniti. Pade nazaj na slamnjako kot pokošen. Duh hoče, telo ne more. Neizrekljivo zavida mladeničem; pravzaprav jih sovraži v tem trenutku.

Žoga v loku zleti po zraku in obtiči v orehovitih krošnjah, ki zakrivajo s kosi pločevine oblepljeno streho. Pobalini obkolijo barako. Kamenje udarja po strehi.

— Sranje zajebano, stari je vse naokoli zasral. Zažgimo, fantje!

— Pustimo ga, saj se bo kmalu stegnil.

Sonce visi v zenitu. Po cesti nenehno hurmi in se pretaka reka pločevine in nasproti kolibe črpalkarji točijo bencin v rezervoarje. Iz Viatorjevega krpana onstran zelenice se vsakih pet minut vsuje reka potnikov. V gosjem redu korakajo mimo barake. Skoz reže je videti samo njihove noge. Odkar je davi nemočno obležal na pogradu, je našel nekaj sto parov nog. Noben ni vsaj za trenutek postal pred barako. Vsi hitijo mimo, vsem se neizmerno mudi.

Ob treh mu je raznašalec časopisov prinesel lonček juhe. Počasi je srebal vročo tekočino. Med počitkom si je v okroglem zrcalu ogledoval vročični, kocinasti obraz in ugotavljal, kako hira in kopni, se tanjša kot pomladanski sneg.

Čudno, danes tudi otročadi iz soseske ni blizu. Ima ga rada. Zanj je on, Hrastar, dobrohoten, malce čudaški samotar, kakršnega poznajo iz Kekčevih ukan. Deklice so mu že večkrat prinesle šopke poljskega cvetja, on pa jim je v iztegnjene dlani natrosil lešnikov. Oni dan so mu spletle venček. Veriga svežih marjetic mu je obrobila osivelo plešasto glavo in videti je bil kot grški modrijan. Izbral se ga za svojega kralja.

Žareča sončna obla je polagoma tonila za obzorje. Skušal se je obrniti na desni bok. Rad bi skoz reže zd škatlato zarjo in odsev zahajajoče oranžne krogle. Ni šlo. Na sajastem stroju je za hip obvisel žarek in izginil. To je bila poslednja luč, ki so jo zle njegove ugašajoče oči. Mrak je počasi polnil notranjost in tudi on je ugašal.

Raznašalec časopisov je škodelico z juho postavil na razmajani stol in se zazl v mliča. S težavo mu je sklenil blede, koščene roke na prsi in položil nanje venček uvelih marjetic.

MILAN MAVER. Osebna izkaznica: rojen v Mostah leta 1928 (torej zdaj že v zrelih letih — čeprav ni nujno, da bi bil človek zato kaj pametnejši), absolvent arhitekture — ne da bi imel kdaj na vesti kako gradbeno zadevo ...

Ze zelo zgodaj zabrede v novinarstvo, najprej k Pavlihi (ko je bil še resen), nato k Delavski enotnosti in Ljubljanskemu dnevniku, kjer postane Jaka Sulc, se naposled sprijazni z Delom (z veliko začetnico, z malo ima še vedno težave), kjer ga že precej let vodijo na plačni listi kot karikaturista in pisca pismomjemu poslancu oziroma v novjšem času mojemu delegatu. Zaradi svoje dejavnosti je bil že nekajkrat javno ožigosan s Tomiščevo nagrado (dvakrat ali trikrat), del obremenilnega materiala pa je zbran v štirih samostojnih knjigah: Humoristova petletka, Samopopravljanje, Jaka Sulc in 2 x 21. Prav zdaj pripravlja za tisk nov corpus delicti. Kadar ne piše in ne riše, smuča; smuča tako rad, da je bil šest let direktor smučarske šole v Združenih državah (Rib Mountain).

Brkov nima, brado brije (mimogrede: ko birje norce) in hodi zelo pozno spat. Članarino in davčne obveznosti ima poravnane. Vse morebitne pripombe najraje sprejema na žiro račun št. 5089/85.

Za točnost gornjih podatkov jamči svojeročno: M. M.

PISMO MOJEMU (MOŠČANSKEMU) DELEGATU

Ce bi me danes kdo vprašal, kaj bi najraje bil v Mostah, bi me spravil v zadrego. Župan? Generalni direktor s kopico podrejenih direktorjev? Profesor, magister, inženir? Ali morda uspešen obrtnik? Ne vem. Zares ne vem.

Pred mnogimi leti pa sem natanko vedel, kaj bi rad postal: „Ko bom velik“, sem govoril, „bom Ahčinov Jaka“. Ampak spoštovani, saj najbrž sploh ne veste, kdo je bil Ahčinov Jaka.

Kadar se zdaj peljem skoz Moste, se samo peljem. Sicer pazim na beloprogaste prehode za pešce na asfaltiranem cestišču in gledam nove stolpnice pa nove mostove — toda tako pazim in gledam v kateremkoli mestu, skoz katerega se

peljem. Tudi kadar se ustavim v Mostah, se samo ustavim. Potrkam na uradna ali zasebna vrata, izmenjam s sobesednikom misel, dve (ali spijem kavico, dve), potem spet grem — ne da bi se v meni karkoli zganilo. Joj, ali se moram, jaz, nekdanji Mošanec, tega sramovati?

Mislím, da gre za nesporazum: govorim o Mostan in imamo v mislih OBČINO. Občino, ki sega od Vodmata do Janč, ki ima, ve se, takšen in takšen industrijski potencial, tolikšen dohodek na prebivalca, toliko sol, toliko ambulat, toliko novih stanovanjskih sosesk z občani, ki po novem niso več Mošanci ampak Moščani — glejte, jaz pa sem iz tistih Most, ki jih ni več. Tiste moje Moste smo v imenu napredka pokopali, podrli, odpravili, nepreklicno in za vselej. Ostale so samo še neke v meni. In najbrž jih nosi tako v sebi še marsikdo, ki je kdaj bosopet in smrkav lučal kamenje v plavaljoče steklenice z brega tedaj še smrdljive Ljubljaniče.

Vidite, takrat se je še natanko vedelo, da leže prave Moste samo tostran Ljubljaniče — tiso na drugi strani je Kodeljevo, kar je čisto nekaj drugega. Hiše na Kodeljevem so bile imenitnejše, imele so vrtove, na katerih niso rastle samo solate, temveč tudi vrtnice, predvsem pa so bile imenitne, ker so v mnogih hišah imeli štedilnike z belimi ploščicami in kopalnico (štedilnik z belimi ploščicami in kopalnica se mi je takrat zdela največ, kar se v življenju da doseči). V tistih časih so bile Janče še neke daleč na kmetih. Zelena jama je bila samo Zelena jama in po ugledu še za stopnico nižje od Most — zanj smo vedeli, ker je od tam tovarna kleja dobavljala smrad za vse severozahodno predmestje (ta smrad je bila najboljša vremenska napoved: kadar je smrdelo močnejše, je se obetal lepo vreme). Polje je bilo Devica Marija v polju, reklo pa se je, da greš v „Devicmarijpolje“, medtem ko je bila šempeterska cerkev (katere zvon je zanesljivo nanzanjal, da se bo vreme izpridilo) nekakšna prednja straža pravega mesta. Mošanski kmetje, ki so kaj dali nase, so ob nedeljah dopoldne hodili tja k deseti maši, peš in s črnimi klobuki na glavah. Kot so hodile tudi uglednejše gospodinjice, ki so kaj dale nase, med tednom na drugo stran ceste k Sarabonu po sparičijo. Vse to je bilo jasno. Če bi kdaj trdil, da kdaj ne bo tako, bi ljudje rekli, da je znorel ...

Ko se torej dandanes peljem skoz Moste, lepo pozidane in asfaltirane in vseskozi napredne, in ko sem v življenju že zdavnaj dosegel tudi kopalnico, se sprašujem, kaj neki počno otroci v teh lepih Mostah. Vem, vem, nove šole imajo in vrte in športni park in televizijo doma — ampak kje zaboga se igrajo, ko ni nikjer več nobenih prepovedanih plank, nobene luknje, v katero bi bilo še treba pogledati, nobenega kanala, še hleva še zajčnic ne ... V tistih naših Mostah si bil lahko ves dan umazan, ne da bi bilo grdo, nenehno si bil na pohodu in zato nismo vedeli, kaj je dolgčas, razen seveda, kadar smo morali biti doma. To pa je bilo tako redkokdaj, da se je dalo potrpeti. Vsakdo pač ni mogel biti Ahčinov Jaka.

Ahčinov Jaka pravzaprav sploh ni bil Ahčinov, tam je samo spal. Spal je na lesenem podu ali pod podom, kakor je naneslo; ker je včasih spal tudi v šupi Orazmov žage, je bil tudi Orazmov Jaka. Ko je nekoč pozimi pritisnil mrz, da je živo srebro zdrsnilo na 20 stopinj pod ničlo, je Jaka prav tako spal na golih tleh pod podom, in sicer tako, da se je s ceste videlo, kako se mu je suknjič brez srajce spodvignil, da je v strupeni mrz razdal goli hrbet tja do lopatic. Poslali so me gledat, če je Jaka zmrazil. Seveda Jaka ni zmrazil, drugače ne bi vzrožil, ko sem ga pocukal za nogo v usnjenih golenicah. Sicer je Jaka vse leto z rokami v žepih stal pred pritlikavo kovačnico, okrog katere je vselej dišalo po osmojenih kopitih. Lahko je po mili volji gledal, kako kovač Matko v težkem usnjenem predpasniku dolbe mehko rožvino ali v svoji črni luknji nabija po nakovalu. Otroci smo smeli take reči gledati le od daleč in še to vsak hip pripravljeni na beg, če bi zamahnili proti nam. Jaka pa je kdaj celo podržal nogo nemirnemu konju, široko razkoračen se je s hrbotom uprl v njegov život in vse gledal čisto od blizu. O, srečni Jaka!

Zares ne vem, kaj neki počno dandanes otroci, ko jih iz Codelljevega parka nihče več ne podi, ko greš mimo „peselhausa“, ne da bi bil tepen, ko ni nikjer več nobenih Karmelinčank, kjer bi lahko lezel na prepovedani zid ter zija v fižol in krompir na vrtu (dokler niso zidu posuli in zabetonirali z ostrimi črepinjami), ko ni ne lesenega mostu, pod katerim se je dalo priti čez Ljubljaničo, ne da bi nas preveč padalo v vodo. Še Mergenhalerjevega zidu za gospodarskim poslopjem ni več, od koder je peljala pot na kostonj, s katerega smo prežali, kdaj bo prišel hlapec z „gajžo“ ali dolgi gospodarjev sin Adolf s „boxerjem“ Capom. (Med vojno je prišel prav, ker je bil tako pripravno visok, da si z njega ravno lahko s kleščami dosegel telefonske žice). Le pogledite, celo ob poplavi smo pripravili naše uboge otroke, ob vso tisto vznemirljivo radost, ko si s kavljem na koncu dolge palice lovil, kar je nosila narasla reka. Pa „koze — klanf“ ne igrajo več na poti iz šole domov in če se kdaj pa kdaj vendarle še stepejo in zrasajo, je to skoraj že grdo. Saj pravim, kam smo prišli!

No, pa mi povejte, kaj ima ta uboga mladež, ki lahko vse ljubi dan navija tranzistor, pritiska magnetofon ali stereofonsko napravo ter potem sedeč na kavču v ritmu kima in strmi v steno, kaj ima od svojega glasbenega razkošja? Spominjam se: Kadar je po Zaloški cesti prikorakala vojaška muzika dravske pešadijske divizije, kako se je zbrala za njo vsa mošanska mularija! Spremljali smo prepotene glasbenike na vsej poti, pozabili na kosilo in včasih tudi na šolo ... Pa pogledite, kako smo vseeno zrasli! In to brez sodobnih vzgojnih pripomočkov in načel za skladen razvoj mladostničkove osebnosti, brez psihologov in psihoanalize;

tepli so nas s palico, kadar se je nabralo preveč grehov, ali tako mimogrede z zaušnicami, za sproti — a smo kljub tem skromnim pripomočkom dozoreli, ne da bi prav vedeli, kdaj in kako, kar prišlo je ...

Prav zares, ko se takole oziram nazaj v tiste moje Moste, ki jih ni več, ne morem mimo začudene ugotovitve, da smo dandanes tu brez vsakršne razliknosti ali odtujenosti ali naveličanosti, ki je postala tako moderna. Nikogar iz tedanje generacije ne poznam, ki bo modroval, da ni vredno živeti, da je vseeno, kako bo in kako je ... Pa so iz tistih naših mulcev vendarle postali župani in generalni direktorji in častniki in umetniki in strokovnjaki ... No, že res, vsi še niso pri koritu, kot se reče, a kaj bi tisto! Ko bo korito dovolj razširjeno — in šrimo ga že — bo tudi za to poskrbljeno.

VAS MILAN MAVER